

Interview op 11 juli 1998 met Jaap van der Wilden, linguïst en bijbelvertaler van 1974-1981 in het Kemtukgebied

Onderwerp: De ontmoeting met Markus van het dorp Janim in het Kemtukgebied, vlak voor de verlofperiode van de familie van der Wilden in het najaar 1976 en over hun visie wat betreft hun functioneren binnen het 'cargo-denken'.

"Het vraagstuk van het verkrijgen en de verdeling van goederen"

Vraag: Wie en wat was Markus voor een persoon?

Antwoord: In het najaar van 1976, op een avond, verscheen Markus uit het nabijgelegen dorp Janim bij mij op bezoek. Markus was een oudere man van om en nabij 50 jaar, waarschijnlijk een clanleider. Ik kende hem niet echt persoonlijk, maar hij ons gezin uiteraard wel. Ons huis lag op de route naar het administratief centrum in Sawoy en hij moet het regelmatig gepasseerd zijn. Hij woonde in een ander dorp, dus had niet de gelegenheid om ons dagelijks te ontmoeten. Hij wilde mij een belangrijke vraag stellen en maakte een afspraak. Gezien zijn belangstelling broeide er iets bij hem.

Vraag: Gebeurde het vaker dat mensen als Markus bij jullie 's avonds op bezoek kwamen.

Antwoord: Nee. Onze communicatieve mogelijkheden lieten dat nog niet toe in die fase. Wij moesten ons behelpen met een beperkte kennis van het Bahasa Indonesia, terwijl zij een 'markttaal-variant' van die taal spraken (Maleise woorden met een Papoea-structuur). Bovendien woonden er in het dorp ook niet-Kemtukspreekers, zodat er een tweetalig klimaat heerste. Een belangrijke aspect was een voorschrift van onze organisatie SIL (Summer Institute of Linguistics), dat wij alleen in uiterste situaties mochten terug vallen op het gebruik van het Indonesisch. Zoveel mogelijk moesten wij in de lokale taal communiceren. Dat bracht met zich mee, dat er veel onzin uit onze monden kwam, die door de mensen niet begrepen werd. Alleen twintigers voelden zich vrij om met ons in gesprek te gaan, omdat deze naar scholen in de hoofdstad Jayapura/Abepura gingen. Dat waren onze bronnen van informatie. Het feit dat Markus dus bij ons officieel op bezoek kwam, had dus duidelijk een speciale reden. En zijn optreden onderstreepte dat. Dit is was iets speciaals.

Vraag: Wat gebeurde er precies?

Antwoord: Hij klopte op de deur en kuchte (normaal); hij kwam binnen en bracht mij de reden van zijn verzoek over. Hij kwam wel een eis, die ons nog nooit eerder was gesteld. Jelly, mijn vrouw, mocht niet bij het gesprek aanwezig zijn. Wij beseften al wel dat er dus iets bijzonders aan de hand was omdat deze vraag gesteld werd en Jelly voldeed daarom aan zijn verzoek. Intussen waren we trouwens niet meer alleen, want aan de buitenkant van het huis hadden zich talrijke nieuwsgierigen verzameld die kwamen meeluisteren. Die wisten kennelijk dat er iets broeide. Omdat ook dat anders nooit plaats vond (behalve in onze begintijd), drong het volop tot mij door, dat er iets bijzonders aan de hand moest zijn.

Vraag: Hoe was de sfeer, hoe zag hij eruit?

Antwoord: Markus was een wat lacherig, wat brutaal, onnozel overkomend figuur, maar die wel gerespecteerd werd en zekere vorm van slimmigheid had. Hij had naar ons geen kwaad in de zin. Hij was licht gehandicapt. Hij had zoals Papoea's gewoon zijn, net sirih gegeten en zijn zwarte tanden - voor zover nog aanwezig - werden omgeven door rood slijm. Het meest opvallende in het begin van de ontmoeting was, dat hij mij zijn verzoek in de oren fluisterde (ik wil een boodschap vertellen en 'moeder' - Jelly - moest weg).

Vraag: Waarom ging hij accoord met de bandopname?

Antwoord: De reden waarom ik dat wilde, was dat ik hem nauwelijik begreep en achteraf met mijn taalhelpers wilde uitzoeken, wat zijn verzoek was geweest. Voor hem was het gebruik van de bandrecorder eerder een aanmoediging dan een verhindering om te spreken. Later bleek dat juist een bandrecorder, het vastleggen van een stem, heel goed paste in het magische denkkader. Kortom: hij doet zijn best en steekt van wal.

Vraag: Gebeurde er iets bijzonders bij de opname?

Antwoord: Ja. Hij vertelde eerst wat de voorgeschiedenis was en raakte zo betrokken, dat hij ook het sleutelied ging zingen (Ki-mania). Dit was zeer ongewoon, omdat de meeste mensen ons deze informatie niet wilde geven. Informatie betekende voor hen geen 'koele' berichtgeving, maar 'betrokkenheid'. In dit geval was ik dus duidelijk onderdeel van het verhaal en kon er tekst en uitleg gegeven worden met het zingen van het mythische lied Ki-mania.

Vraag: Hoe wist je dat het een mythisch lied was?

Antwoord: In de voorafgaande tekst werd het mij al duidelijk, dat hij een ontmoeting met voorouders aan het graf had gehad en in het lied werd duidelijk een spanning voelbaar gemaakt. Ik herkende de term Ki-mania. Ik wist dat dit de naam van een mythe was, met een geheime kern erin die alleen bij oudere mannen bekend was, en dat met name het zingen de wijze van communicatie met de voorouders was.

Vraag: Hoe weet je dat hij oprecht was?

Antwoord: De geheimzinnigheid van zijn optreden, het wegzenden van Jelly, de manier van vertellen en de aanwezigheid van stille getuigen rondom het huis, vormden het decor van oprechtheid. Maar wat mij achteraf het meest overtuigde, wat het feitelijk doel van zijn bezoek. Dat was een geschreven papier dat hij had meegenomen. Daarop stond een lange rij van namen.

Vraag: Waarom had hij dit op papier geschreven en niet onthouden?

Antwoord: Kennelijk was hij in moeilijkheden geraakt. Daarvoor moet ik eerst vertellen wat de kern van zijn voorafgaande verhaal was geweest. Ik herinner mij niet meer alle details in volle scherpste. Bovendien was zijn eigen beschrijving wat vaag. Maar het ging hierom: hij had in dromen contact gekregen met zijn overleden vader, die hem had opgeroepen naar zijn graf te gaan en daar contact met hem te zoeken. Zijn vader had bij die gelegenheid hem een (lichtgevende) bal gegeven, waarin enkele goederen verborgen waren. Die goederen zouden vermeerderd worden. Zijn vader zou hem nog veel meer geven op de komende woensdagavond. Dat was de afgesproken tijd. (Ik herinner mij nog heel goed, dat er op dat moment -woensdagavond- een donderend onweer was en dat ik aan Markus bij het graf van zijn vader moest denken, waar hij zeker zou staan). Terug naar het bezoek bij mij thuis. Zijn probleem was, hoe hij al die goederen zou moeten verdelen. Hier kwam ik in het spel.

Vraag: Waarom kwam hij bij u met de vraag hoe hij de goederen moest verdelen?

Antwoord: Dat was voor Markus overduidelijk. De schenking van goederen door de voorouders was mij in mijn land en dorp ook overkomen. Dus zijn vraag was: "Hoe ben jij met die enorme schenking omgegaan", in de zin van: Hoe heb jij die verdeeld onder je verwanten en anderen? (Een echt Papoea-probleem, die altijd ruziën over bruidschatten en de verdeling daarvan).

Vraag: Waarom dacht hij dat u allemaal goederen had ontvangen van uw voorouders?

Antwoord: Dat was voor hem volstrekt duidelijk. Ik was een blanke met alles erop en eraan. Wij woonden weliswaar in een traditioneel huis, maar hadden dat toch gevuld met goederen die hen onbekend waren en op geheimzinnige wijze werden aangevuld en opgeborgen in een afgesloten kamertje (gudang). Wij werden bevoorrad door een klein vliegtuig vanuit de lucht, die de noodzakelijk goederen dropte. En wij spraken via de SSB (kortegolf ontvanger) met onze basis, om 7 uur 's morgens.

Vraag: Wat was uw antwoord op zijn verzoek?

Antwoord: Hoewel details mij op die avond volstrekt ontgingen, begreep ik toch, met name door de namenlijst, wat zijn verwachting ten aanzien van mij was. Ik herkende toe na allerlei elementen van de 'cargo-cultus' die mij bij de opleiding waren bekend gemaakt. Kennelijk zag hij mij als in een 'middelaars'-positie. Ik had contacten met de voorouders en hij wenste die kennis met mij te delen. (Vandaar ook zijn bereidwilligheid om zijn verhaal te doen en in te spreken op de bandrecorder.) Mijn antwoord heb ik gegeven met behulp van een bijbeltekst. Een tekst waarvan collega's mij gezegd hadden, dat zij die voorlopig uit hun vertaling hielden omdat hij zo misleidend kon zijn in de Papoea-cultuur. Ik was een andere mening toegedaan en las juist deze tekst uit de Indonesische bijbel aan Markus voor. Dat maakte goede indruk op hem, want dat paste ook geheel in zijn cultuur. Ik las hem Matteüs 6:33 voor, waar gesproken wordt over het 'eerst zoeken van Gods Koninkrijk en dat alle andere behoeften in ons leven ook wel op hun plaats en tijd zouden komen.' Ik legde nadruk op het feit, dat ik hen wilde en kon helpen bij het zoeken naar Gods Koninkrijk, maar dat het tweede aspect

een zaak was tussen de Here God en henzelf en dat die aspecten ook wel duidelijk zouden worden. Dit antwoord bevredigde hem wel en hij bedankte mij hartelijk voor het gesprek en ging naar huis. Maar het verdere vervolg maakt duidelijk, dat hij toch de tijd gekomen achtte, om tot actie over te gaan en de goederenstroom in werking te laten treden. De opdracht van zijn vader kon hij niet negeren.

Vraag: Was er nog een vervolg geweest op dit gesprek?

Antwoord: Nee. Niet op het gesprek. Markus bleef vriendelijk, maar sprak niet meer over 'zaken'. Wel gebeurde wat anders. Voor ons nam het leven weer zijn gewone gang en we gingen verder met de voorbereidingen voor ons verlof. Bovendien besprak ik met mijn taalhelpers de door Markus aangeleverde teksten en liederen. De taalhelpers toonden zich wel bereid om uitleg te geven, maar aarzelden toch, ook omdat hen die kennis wel bekend was, maar ze er nooit eerder zo direct bij betrokken waren.

Vraag: Vonden er nog meer opvallende gebeurtenissen plaats.

Antwoord: Ja, zeker, iets zeer opvallends. Op een morgen, vlak voor ons vertrek, werden wij gewekt door grote bedrijvigheid. Vlak achter ons huis, op 5 meter afstand begonnen mannen een huis te bouwen, zonder dat dat wij daarvan op de hoogte waren gesteld. Mijn vrouw en ik waren onaangenaam verrast, omdat wij dit als een inbreuk zagen op onze privacy, ook al zouden wij zeer binnenkort met verlof gaan. Martina Jewi, onze taalinformante, met wie wij een goed contact hadden, vertelde mij beetje bij beetje wat er gaande was.

Vraag: Wat hadden die bouwlieden dan voor ogen?

Antwoord: Hun idee was om een toko 'winkel'tje te bouwen. Dit winkel'tje was niet een normaal stalletje, waar goederen verkocht zouden worden, maar de wanden werden helemaal dicht gebouwd. Als het bouwwerk klaar zou zijn, zou Markus zijn lichtgevende bal met goederen in de toko brengen en deze zouden zich vanzelf vullen, een 'cargo-huisje' dus..

Vraag: Wat voor spullen zouden dat wezen?

Antwoord: Volgens onze informatie wat vis-in-blik, rookspullen, e.d., zaken niet ook in gewone winkel'tjes te vinden waren.

Vraag: Hoe reageerden de mensen op deze gebeurtenissen?

Antwoord: Met enige scepsis, maar ook met nieuwsgierigheid. Je wist het maar nooit!

Vraag: Hoe reageerden jullie zelf op het gebeurde?

Antwoord: Ach, bijna alles wat gebeurde was toch wel behoorlijk intensief en vreemd. Wij hadden onze gedachten al bij het komende verlof en lieten de gebeurtenissen maar voor wat ze waren.

Vraag: Hoe is het met het 'cargo-huisje' afgelopen?

Antwoord: Het is nooit helemaal afgebouwd, maar het 'cargo-denken' was daarmee niet uitgeblust. Na ons verlof (een jaar later) vertelden onze informanten dat de keuze van bouwplek te maken had met de plaats van ons huis, als centrum van 'nieuwe' ontwikkelingen en plaats van goederen. Er was een groot vertrouwen in onze mogelijkheden. Dit laatste bleek ook uit het verzoek om vanuit Nederland een supergrote (muziek) trommel mee te nemen. Dat verzoek werd door mij volledig verkeerd ingeschat. Ik dacht dat zij een gewone trommel uit Nederland wilden hebben, die daar moeilijk te krijgen was. Toen wij na ons verlof met een in onze ogen dure 'Japanse' trommel terugkwamen en die als geschenk wilden overhandigen, werd deze verachtelijk terzijde geschoven. Dat was de bedoeling niet geweest... Men had zo'n echte 'pauk-achtig' instrument verwacht. Hadden wij hen bedrogen?

Vraag: Waarom reageerden zij zo?

Antwoord: Later bleek ons dat een trommels en fluiten belangrijke magisch instrumenten zijn in relatie tot hun voorouders. Zo'n instrument uit het land der blanken, uit het land waar de voorouders zo'n belangrijke relatie mee hebben, dat zou zeker een eer voor het dorp betekenen en een belangrijke vooruitgang voor de lokale gemeenschap in relatie tot elkaar en hun voorouders. We hadden geen slechtere keuze kunnen bedenken. Dit hadden ze zelf ook wel kunnen kopen. De Japanse trommel werd niet aanvaard, waarschijnlijk ook omdat zij de boodschap van de trommel allang rond gebazuind hadden en nu in hun eer waren gekwetst. Omdat we onszelf ook in onze eer voelden aangetast, plaatsden we de trommel op een neutrale plaats en kondigden aan dat de liefhebber hem mocht meenemen. Na weken liggen is dat ook gebeurd. Dorpelingen van verweg hebben het voorwerp van aanstoot meegenomen voor normaal muzikaal gebruik.